

Mniejszość polska i jej pozycja w strukturze narodowościowej Ukrainy

Formalnym źródłem oceny liczby Polaków i ludności polskiego pochodzenia na Ukrainie były spisy ludności. Można pominąć wcześniej prowadzone spisy ludności w Rosji, np. z 1897 r. Należy jednak odnotować, że po II wojnie światowej przeprowadzone zostały kolejne spisy ludności. W tym artykule przedstawię wyniki spisów ludności z lat: 1959, 1970, 1979, 1989 i 2001. Z powodu znikomej liczby dokumentów źródłowych niektóre spisy będą ujęte w sposób ogólnikowy.

Pierwszy powojenny spis ludności był przeprowadzony na obszarze całego Związku Sowieckiego w styczniu 1959 r. Według niego na terytorium Ukraińskiej SRR zamieszkiwało wówczas 363, 3 tys. Polaków. W stosunku do stanu istniejącego w 1939 r., wedle którego było 2500 tys. ludności polskiej, ubytek był olbrzymi i wskazywał na powstanie nowej sytuacji narodowościowej na terenach zamieszkałych przez Polaków. Piotr Eberhardt ilustruje to przykładem zmian narodowościowych na byłych obszarach polskich, które zmieniły przynależność państwową i zostały włączone do Ukraińskiej SRS (tabela 1)¹.

Tabela 1. Zmiany liczby ludności na obszarze obwodu wołyńskiego, rówieńskiego, tarnopolskiego, iwanofrankowskiego i lwowskiego w latach 1931–1959

Lp.	Narodowości	Liczba ludności ogółem (w tys.)		Różnica (w tys.)
		1931 r.	1959 r.	
1.	Ukraińcy	4350,0	5592,9	+ 1242,9
2.	Polacy	1800,0	97,4	- 1702,6
3.	Żydzi	700,0	30,0	- 670,0
4.	Inne narodowości	167,4	384,5	+ 217,1
Ogółem		7017,4	6104,8	-912,6

Źródło: P. Eberhardt, *Polska ludność kresowa. Rodowód, liczebność, rozmieszczenie*, Warszawa 1998, s. 201.

¹ P. Eberhardt, *Polska ludność kresowa. Rodowód, liczebność, rozmieszczenie*, Warszawa 1998, s. 201.

Ubytek ludności polskiej i żydowskiej tylko w pewnym stopniu zrekompensował napływ ponad 300 tys. Rosjan, napływ ludności ukraińskiej wysiedlonej z Polski oraz przyrost naturalny całej ludności. Przemiany te wpłynęły na zmiany udziału poszczególnych narodowości w ogólnym zaludnieniu. Jak podaje Piotr Eberhardt, wzrósł udział Ukraińców z 62 do 91,6%. Przed wojną ludność polska i żydowska łącznie stanowiły 35,6% ogólnego zaludnienia, po 20 latach już tylko 2,1%. Pojawiła się nowa grupa narodowościowa – Rosjanie. Można więc mówić o wielkich zmianach, które doprowadziły do utworzenia obszaru jednolicie ukraińskiego².

Interesujące i wymagające wyjaśnienia jest przestrzenne rozmieszczenie polskiej ludności kresowej, która pozostała na Ukrainie. Zostali tam głównie Polacy mieszkający między Zbruczem a Dnieprem, czyli na obszarach, które w okresie międzywojennym nie wchodziły w skład Polski.

Największe skupisko ludności polskiej znajdowało się w obwodzie żytomierskim (103 tys.) i chmielnickim (70 tys.). Łącznie na terenach położonych na wschód od granicy ustalonej w traktacie ryskim było według danych z 1959 r. ponad ćwierć miliona Polaków, czyli o połowę mniej niż według spisu z 1926 r. Ludność ta przez całe dziesięciolecie była pozbawiona praw mniejszości narodowej. Prześladował ją carat, następnie bolszewicy (z krótką przerwą w latach 20.). Poddana ukrainizacji lub rusyfikacji, ograbiona z własności, w tym z własnej ziemi, została skazana przez bolszewików na zagładę³.

Zmniejszenie ludności polskiej na Ukrainie było konsekwencją deportacji w głąb Związku Radzieckiego przeprowadzonych w latach 1936–1938, 1940–1941 i 1944–1953, mordów dokonanych przez Niemców i nacjonalistów ukraińskich w latach hitlerowskiej okupacji na terytorium Ukrainy, wywózek na roboty przymusowe do Niemiec, ucieczki znacznej liczby ludności na tereny Polski centralnej w końcowej fazie wojny i repatriacji przeprowadzonej w latach 1944–1948 i 1957–1959. Prawdopodobnie pewna część ludności polskiej, pozostając w rozproszeniu w poszczególnych obwodach Ukrainy, pod wpływem presji okoliczności i działalności władz lokalnych uległa asymilacji lub też, zachowując świadomość swego pochodzenia,

² Ibidem, s. 201.

³ T. Białek, *Miedzynarodowe standardy ochrony praw mniejszości nadodowych i ich realizacja na przykładzie Białorusi, Litwy i Ukrainy*, Warszawa 2008, s. 253.

ukryła swą polskość i deklarowała przynależność do innych grup narodowych. Zmniejszeniu liczby Polaków mieszkających na Ukrainie sprzyjać mogła wyraźnie zaburzona struktura płci. Na skutek prześladowań okresu stalinowskiego, represji okresu wojny, powołania do służby wojskowej i strat wojennych wśród ludności polskiej, podobnie zresztą całej ludności Ukrainy, choć w nieco większym nasileniu, kobiety stanowią więcej niż 3/5 całej populacji. Część Polek, nie wychodząc za mąż, nie miała dzieci; część wiązała się z przedstawicielami innych narodowości, najczęściej Ukraińcami lub Rosjanami, w ten sposób ulegała przyspieszonej asymilacji, a ich potomstwo rejestrowane było jako niepolskie. W małżeństwach mieszanych bardzo często narodowość dzieci określana była na podstawie narodowości rodzica należącego do grupy dominującej, a nie mniejszościowej⁴.

Polacy, żyjąc w rozproszeniu w tak trudnych warunkach politycznych i społeczno-ekonomicznych, w większości przestali używać języka polskiego w kontaktach między sobą. Ilustrują to dane narodowościowo-językowe (tabela 2).

Tabela 2. Liczba ludności polskiej i polskojęzycznej w Ukraińskiej SSR w 1959 r. według obwodów

Lp.	Obwody	Liczba ludności polskiej ogółem (w tys.)	Język ojczysty (w tys.)			
			polski	ukraiński	rosyjski	inny
1.	Żytomierski	103,0	7,9	91,5	3,5	0,1
2.	Chmielnicki	70,1	13,6	54,6	1,8	0,1
3.	Lwowski	59,1	29,9	26,8	2,4	0,1
4.	Tarnopolski	23,5	2,5	20,7	0,2	0,1
5.	Winnicki	20,8	0,9	18,4	1,4	0,1
6.	Iwanofrankowski	10,4	3,0	7,1	0,3	0,0
7.	m. Kijów	8,5	0,8	2,0	5,7	0,0
8.	Kijowski	7,2	0,4	6,0	0,8	0,0
9.	Dniepropietrowski	6,1	0,5	1,8	3,7	0,1
10.	Rowieński	4,4	1,0	2,6	0,8	0,0
11.	Czerniowiecki	3,2	1,2	1,4	0,5	0,1
12.	Inne obwody	47,0	6,5	15,7	24,2	0,6
Ogółem		363,3	68,2	248,6	45,3	1,2

Źródło: P. Eberhardt, op.cit., s. 202.

⁴ W. Kusiński, *Polacy na Ukrainie*, Warszawa 1992, s. 28.

O skali zatracenia przez ludność kresową języka polskiego świadczy to, że np. w obwodzie żytomierskim jedynie 7,9% Polaków podawało język polski jako ojczysty. Podobna sytuacja była w pozostałych obwodach, z wyjątkiem lwowskiego, gdzie odsetek ten wynosił prawie 30%.

Piotr Eberhardt sądzi, że materiały statystyczne dotyczące liczebności Polaków na Ukrainie były w pewnym stopniu zaniżone. Na wielu obszarach wymagało dużej odwagi przyznanie się do narodowości polskiej, ponieważ groziło to dyskryminacją⁵.

Ubytek ludności polskiej nie odegrał znaczącej roli w ogólnym bilansie demograficznym Ukrainy. Wiązało się to z dużym potencjałem ludnościowym kraju. Straty wywołane zmniejszeniem się ludności polskiej i żydowskiej zrekompensował napływ Rosjan. Dane spisowe wykazały w Ukraińskiej SSR w 1959 r. – 41 869,0 tys. ludności, w tym: Ukraińców – 32 158,5 tys., Rosjan – 7091,3 tys., Żydów – 840,3 tys., Polaków – 363,3 tys. oraz innych narodowości 1415,6 tys.

Potencjał demograficzny Polaków w odniesieniu do liczebności przedstawicieli narodowości ukraińskiej lub nawet rosyjskiej był nieznaczący. W każdym z obwodów Polacy nie odgrywali większej roli. Nawet w obwodach żytomierskim i chmielnickim, gdzie spis ujawnił w pierwszym z nich ponad 100 tys., w drugim około 70 tys. ludności polskiej, a Polacy byli bardziej liczni od Rosjan, stanowili zaledwie 6,4% lub 4,4% całkowitego zaludnienia obwodu. W pozostałych dwóch obwodach, w których przed wojną mieszkało wielu Polaków (lwowski i tarnopolski), udział procentowy ludności polskiej był w 1959 r. jeszcze niższy (2,8% i 2,2%). Przedstawia to poniższa dokumentacja, zestawiona dla wymienionych czterech obwodów.

Tabela 3. Liczba narodowości w poszczególnych obwodach w Ukraińskiej SRR w 1959 r.

Obwód żytomierski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1355,2	84,5
Polacy	103,0	6,4
Rosjanie	87,0	5,4

⁵ P. Eberhardt, *op.cit.*, s. 203.

cd. tabeli 3

Obwód żytomierski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Żydzi	42,0	2,6
Inni	16,4	1,1
Ogółem	1603,6	100
Obwód chmielnicki		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1452,9	90,2
Polacy	70,1	4,4
Rosjanie	61,6	3,8
Żydzi	19,0	1,2
Inni	7,8	0,4
Ogółem	1611,4	100
Obwód lwowski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1818,3	86,2
Rosjanie	181,1	8,6
Polacy	59,1	2,8
Żydzi	30,0	1,4
Inni	19,4	1,0
Ogółem	2107,9	100
Obwód tarnopolski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1030,1	94,9
Rosjanie	26,9	2,5
Polacy	23,5	2,2
Inni	5,1	0,4
Ogółem	1085,6	100

Źródło: P. Eberhardt, op.cit., s. 204.

Na obszarze byłego województwa wołyńskiego (obwód wołyński i rowieński) po przeprowadzonej w okresie wojny przez ukraińskie ugrupowania nacjonalistyczne czystce etnicznej statystyka sowiecka z 1959 r. w zasadzie nie odnotowała osób narodowości polskiej. Obwody ukraiń-

skie są jednostkami administracyjnymi o dużej powierzchni i nie są w stanie oddać specyfiki lokalnej. Niestety brak jest dokumentacji statystycznej spisu ludności z 1959 r. według układu rejonowego. Można jednak przyjąć, że w żadnym z rejonów na Ukrainie ludność polska nie przekraczała kilkunastu procent ogólnego zaludnienia jednostki rejonowej⁶.

Kolejne spisy ludności w Związku Sowieckim odbyły się w 1970 i 1979 r. Wykazały one stałe obniżanie się ludności deklarującej narodowość polską. Świadczą o tym następujące dane statystyczne: 1959 r. – 363,3 tys., 1970 r. – 295,1 tys., 1979 r. – 258,3 tys. W ciągu 20 lat liczba Polaków spadła o 105 tys. Duże rozproszenie przyspieszyło asymilację i zatracenie narodowości. Przymuszczałnie wielu Polaków zatajało swoją narodowość. Niemniej jednak zanik polskości był faktem obiektywnym. Spisy radzieckie wyróżniają ludność polską w 18, na ogólną liczbę 26 obwodów. W latach 1970 i 1979 najwięcej Polaków zamieszkiwało w obwodzie żytomierskim, gdzie było ich blisko 100 tys. (stanowili ponad 5% ogółu ludności). Mniejszy udział Polaków odnotowano w obwodach: chmielnickim, lwowskim, winnickim, tarnopolskim i mieście Kijowie. W wymienionych obwodach Polacy stanowili powyżej 0,5% ogółu mieszkańców. Z kolei bardzo mało Polaków zamieszkiwało wschodnie obwody Ukrainy, a także graniczący z Polską obwód wołyński ze stolicą w Łucku⁷.

Tabela 4. Rozmieszczenie ludności polskiej na Ukrainie

Obwód	Liczba Polaków		Ludność polska stanowiąca % ogółu ludności		% Polaków zamieszkujących w miastach	
	1970 r.	1979 r.	1970 r.	1979 r.	1970 r.	1979 r.
Chersoński	2820	2953	0,27	0,25	46,6	50,8
Chmielnicki	52 590	48 858	3,30	2,80	43,3	52,9
Czerniowiecki	5275	5438	0,62	0,60	61,3	57,3
Dniepropietrowski	6251	5993	0,19	0,16	90,2	90,9
Doniecki	8574	8182	0,18	0,16	93,6	93,7
Iwanofrankowski	6403	4811	0,52	0,36	71,2	80,8
Kijów (miasto)	9656	10 527	0,60	0,50	100	100
Kijowski	5910	5754	0,32	0,29	58,3	64,0
Krymski	6038	6092	0,33	0,28	56,1	56,1

⁶ T. Olszański, *Zarys historii Ukrainy w XX wieku*, Warszawa 1990, s. 207.

⁷ Ibidem.

cd. tabeli 4

Obwód	Liczba Polaków		Ludność polska stanowiąca % ogółu ludności		% Polaków zamieszkujących w miastach	
	1970 r.	1979 r.	1970 r.	1979 r.	1970 r.	1979 r.
Lwowski	41518	32 920	1,70	1,28	61,1	66,1
Nikołajewski	2475	2218	0,22	0,18	56,8	62,2
Odesski	7282	6706	0,30	0,26	86,6	86,7
Rowieński	3705	3501	0,35	0,30	82,3	87,5
Tarnopolski	14 690	9229	1,30	0,79	31,9	40,4
Winnicki	13 430	10 779	0,63	0,52	44,2	54,6
Woroszyłowgradzki	4606	4119	0,17	0,14	89,22	90,7
Zaporoski	2223	2500	0,13	0,13	80,7	78,6
Żytomierski	90 720	82 430	5,60	5,17	35,5	53,4
Cała Ukraina	29 5107	25 8309	0,63	0,52	55,2	62,8

Źródło: W. Kusiński, op.cit., s. 31.

W przeciwieństwie do okresu międzywojennego, kiedy to w republice ukraińskiej, w jej ówczesnych granicach, większość Polaków mieszkała na wsi (w 1926 r. prawie 80%), według spisu z 1979 r. przewaga ludności polskiej występuje w miastach. Większe zgrupowania Polaków są we Lwowie, Kijowie, Charkowie i Odessie⁸.

W 1970 r. około 15% ludności polskiej na Ukrainie podawało język polski jako ojczysty, a w 1979 r. – 14,1%. Witold Kusiński podkreśla, iż warto mieć na uwadze, że według oficjalnej statystyki radzieckiej tylko w obwodzie lwowskim około 50% mieszkających tam Polaków deklarowało język polski jako ojczysty, w obwodzie czerniowieckim 30% i w obwodzie iwanofrankowskim ponad 20%. W pozostałych obwodach udział Polaków deklarujących język polski jako ojczysty nie przekraczał 15%, a w obwodzie żytomierskim, gdzie jest największe skupisko ludności polskiej, tylko 2%.

Tabela 5. Odsetek ludności polskiej deklarującej język polski jako ojczysty

Obwód	1970 r.	1979 r.
Chersoński	9,5	10,0
Chmielnicki	14,9	13,5
Czerniowiecki	44,4	31,0
Dniepropietrowski	15,3	10,0

⁸ W. Kusiński, op.cit., s. 31.

cd. tabeli 5

Obwód	1970 r.	1979 r.
Doniecki	9,9	9,6
Iwanofrankowski	26,2	23,1
Kijów (miasto)	8,4	8,9
Kijowski	6,9	9,0
Krymski	8,6	10,1
Lwowski	48,9	50,5
Nikołajewski	7,1	11,4
Odesski	15,6	11,6
Rowieński	16,5	11,2
Tarnopolski	11,3	11,7
Winnicki	5,5	7,2
Woroszyłowgradzki	11,2	12,1
Zaporoski	13,0	9,6
Żytomierski	1,8	2,2
Cała Ukraina	14,9	14,1

Źródło: W. Kusiński, op.cit., s. 32.

W zestawieniu tym, jak zauważa Kusiński, uderza, że przy ogólnym zmniejszeniu liczby osób narodowości polskiej i udziału osób deklarujących język polski jako ojczysty w 10 obwodach odnotowano wzrost udziału ludności wskazującej język polski jako ojczysty⁹.

Po 1959 r. według oficjalnych danych statystycznych, liczebność ludności polskiej systematycznie zmniejszała się. Świadczą o tym następujące dane: 1959 r. – 363,3 tys., 1970 r. – 295,1 tys., 1979 r. – 258,3 tys., 1989 r. – 219,2 tys. W okresie 30 lat liczba Polaków zamieszkujących na Ukrainie uległa znacznemu zmniejszeniu (o 144,1 tys.). Zjawisko to zasługuje na specjalne podkreślenie, ponieważ inne narodowości – oprócz Żydów, których liczba zmniejszyła się jeszcze bardziej niż Polaków – zwiększyły swą liczebność bądź zachowały ją na tym samym poziomie. Ilustrują to dane statystyczne zawarte w tabeli 6.

⁹ A. Koseski, *Placy na Ukrainie*, „Przegląd Humanistyczny” 2006, nr 5/6, s. 160.

Tabela 6. Zmiany w strukturze narodowościowej Ukraińskiej SRR w latach 1970–1989

Narodowości	Liczba ludności (w tys.)		Zmiany w okresie (w tys.)		Udział procentowy	
	1970	1989	1970/1979	1979/1989	1970	1989
Ukraińcy	35 283,8	35 283,8	+1205,2	+930,1	74,9	72,7
Rosjanie	9126,3	9126,3	+1345,7	+883,6	19,4	22,1
Żydzi	777,1	486,3	-143,1	-147,7	1,6	0,9
Białorusini	386,8	440,0	+37,2	+34,0	0,8	0,9
Mołdawianie	365,9	324,5	+28,1	+30,5	0,6	0,6
Bułgarzy	234,4	233,8	+3,6	4,2	0,5	0,4
Polacy	295,1	219,2	37,1	38,8	0,6	0,4
Węgrzy	157,7	163,1	+6,7	1,3	0,3	0,3
Rumuni	112,1	134,8	+9,9	+12,8	0,2	0,3
Grecy	106,9	98,6	-2,8	5,5	0,2	0,2
Tatarzy	76,2	86,9	+14,3	3,6	0,2	0,2
Inne narodowości	304,2	490,1	+14,8	+153,1	0,7	0,0
Ogółem	47 126,5	51 452,0	+2482,5	+1843,0	100,0	100,0

Źródło: W. Zwaricz, *Mniejszość polska wśród narodowości współczesnej Ukrainy*, [w:] *Mniejszość polska na Ukrainie, mniejszość ukraińska w Polsce po 1989 roku*, red. A. Kasińska-Metryka, M. Gołoś, Chełm 2009, s. 101.

Zamieszczone dane liczbowe objęły lata 1970–1989 oraz całe terytorium Ukrainy, uwzględniając zmiany w przyjętym okresie i procent udziału poszczególnych narodowości w strukturze ludności. W przedstawionych wyżej dwóch dekadach 1970–1989 naród ukraiński i mniejszość narodowa Rosjan w zwolnionym tempie, choć z przewagą dla mniejszości rosyjskiej, rosła. W sumie procent Ukraińców zmniejszył się z 74,9% w 1970 r. do 72,7% w 1989 r., natomiast wzrosła liczba Rosjan z 19,4% w 1970 r. do 22,1% w 1989 r.

Statystycznie w liczbach ujemnych najgorzej sytuowali się Żydzi i Polacy. Pomimo ogólnego wzrostu ludności, liczba pierwszej wymienionej nacji w strukturze narodowości ukraińskich zmniejszyła się z 1,6% w 1970 r. do 0,9% w 1989 r. Liczba Polaków zmniejszyła się z 0,6% w 1970 r. do 0,4% w 1989 r.¹⁰

W celu przedstawienia obrazu przestrzennego procesu zanikania polskości podano dokładne dane według obwodów dla trzech przekrojów czasowych 1970, 1979, 1989.

¹⁰ W. Zwaricz, *Mniejszość polska wśród narodowości współczesnej Ukrainy*, [w:] *Mniejszość polska na Ukrainie, mniejszość ukraińska w Polsce po 1989 roku*, red. A. Kasińska-Metryka, M. Gołoś, Chełm 2009, s. 101.

Tabela 7. Liczba ludności polskiej w Ukraińskiej SRR w okresie 1970–1989 według obwodów*

Lp.	Obwody	Liczba ludności ogółem			Różnica (w tys.) 1970–1989
		1970	1979	1989	
1.	m. Kijów	9656	10 563	10 445	+789
2.	Charkowski	3719	3516	3007	-712
3.	Chmielnicki	52 590	43 858	36 693	- 15 897
4.	Czerkaski	1468	1290	1180	-288
5.	Chersoński	2820	2954	2830	+10
6.	Czernichowski	–	–	–	–
7.	Czerniowiecki	5275	5438	4700	- 575
8.	Dniepropietrowski	6251	5993	5436	-815
9.	Doniecki	8574	8182	6897	-1677
10.	Iwanofrankowski	6463	4811	3405	- 3058
11.	Kijowski	5919	5719	5108	-811
12.	Kirowogradzki	976	901	941	-35
13.	Krymski	6088	6092	6157	+69
14.	Lwowski	41 518	32 920	28 876	-12 642
15.	Ługański	4606	4119	3739	-867
16.	Nikołajewski	2475	2217	1997	- 478
17.	Odeski	7282	6706	5458	-1824
18.	Połtawski	–	–	–	–
19.	Rowieński	3705	3501	3032	-673
20.	Sumski	–	–	–	–
21.	Tarnopolski	14 690	9229	6704	-7986
22.	Winnicki	13 430	10 779	8404	- 5026
23.	Wołyński	–	–	–	–
24.	Zakarpacki	–	–	–	–
25.	Zaporowski	2223	2500	2512	+289
26.	Żytomierski	90 711	82 429	69 413	-21 298
Ogółem		295 107	258 309	219 179	-75 928

* Ze względu na niewielką liczebność ludności polskiej tabela nie zawiera danych statystycznych dla obwodu czernichowskiego, połtawskiego, sumskiego, wołyńskiego i zakarpackiego. Informacje ogólne zawierają również liczbę Polaków w tych obwodach.

Źródło: P. Eberhardt, op.cit., s. 205.

Najszybciej malała liczebność ludności polskiej na obszarach wschodniego Podola i Wołynia. Były to obszary położone między Zbruczem a Dnieprem, które w okresie międzywojennym należały do Związku Sowieckiego, a w końcu lat 30. zostały objęte represjami stalinowskimi. Nadal grupują one najwięcej Polaków, ale ich liczebność szybko maleje, np. w obwodzie żytomierskim o 21 298, w winnickim zaś liczba Polaków zmalała o 5026 mieszkańców. Podobne zjawisko ubytku liczby Polaków występowało w byłej Małopolsce Wschodniej (np. w obwodzie lwowskim, tarnopolskim i iwanofrankowskim)¹¹.

W pierwszej ukrainizacji lub rusyfikacji ludność polska na Ukrainie przestała posługiwać się językiem ojczystym w życiu publicznym, a następnie w domu. Kolejne generacje wchodzące w życie miały coraz bardziej znikomą świadomość narodową. Znajomość języka ojczystego u Polaków na Ukrainie w miarę upływu czasu staje się coraz rzadsza. Z 219,2 tys. osób deklarujących narodowość polską w 1989 r. jedynie 27,5 tys. (czyli 12,5% ogólnej populacji Polaków) uznało język polski za ojczysty. Większość posługiwało się językiem ukraińskim. Tylko w obwodzie lwowskim większa liczba Polaków zna i używa języka macierzystego (47,6%). Można stwierdzić, że na obszarach położonych za Zbruczem nastąpił pełny zanik znajomości języka polskiego¹².

Tabela 8. Liczba ludności polskiej i polskojęzycznej w Ukrainiejskiej SRR w 1989 r. według obwodów

Lp.	Obwody	Liczba ludności polskiej ogółem (w tys.)	Język ojczysty (w tys.)			
			polski	ukraiński	rosyjski	inny
1.	Żytomierski	69,4	1,1	62,4	5,8	0,1
2.	Chmielnicki	36,7	3,9	30,0	2,7	0,1
3.	Lwowski	26,9	12,8	12,1	1,9	0,1
4.	m. Kijów	10,4	0,9	4,3	5,1	0,1
5.	Winnicki	8,4	0,6	6,6	1,2	0,0
6.	Inne obwody	67,4	8,2	30,6	27,7	0,9
	Ogółem	219,2	27,5	146,0	44,4	1,3

Źródło: P. Eberhardt, op.cit., s. 206.

¹¹ A. Koseski, op.cit., s. 160.

¹² P. Eberhardt, op.cit., s. 203.

Piotr Eberhardt twierdzi, że istnieje nadal silny związek między przywiązaniem do wiary rzymskokatolickiej a polskością. Osoby niewierzące lub obojętnie nastawione do Kościoła wtapiają się w ukraińskie lub rosyjskie otoczenie. Rodziny przywiązane do wiary rzymskokatolickiej natomiast równocześnie stanowczo deklarują narodowość polską. W takiej sytuacji znajomość języka polskiego staje się sprawą drugorzędną i nie ona decyduje o opcji narodowościowej.

Ze względu na duży potencjał demograficzny Ukrainy ludność polska w 1989 r. stanowiła znikomy odsetek zaludnienia (ok. 0,4%). Nawet w obwodach, w których liczba Polaków to kilkadziesiąt lub kilkanaście tysięcy, w wielkościach procentowych udział ich jest niewielki. Dowodzi to, iż ludność ta jest rozproszona i w żadnym z obwodów nie odgrywa poważniejszej roli. Można to wykazać na przykładzie czterech obwodów, gdzie skupia się najwięcej ludności polskiej (tj. w obwodzie żytomierskim, chmielnickim, lwowskim i tarnopolskim). Rozmieszczenie Polaków w wymienionych obwodach ilustruje tabela 9.

Tabela 9. Liczba narodowości w poszczególnych obwodach w Ukraińskiej SSR w 1989 r.

Obwód żytomierski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1306,1	84,6
Rosjanie	121,4	7,8
Polacy	69,4	4,5
Żydzi	21,7	1,4
Inni	26,8	1,7
Ogółem	1545,4	100
Obwód chmielnicki		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1374,7	90,0
Rosjanie	88,0	5,8
Polacy	36,7	2,4
Żydzi	10,3	0,7
Inni	17,4	1,1
Ogółem	1527,1	100

cd. tabeli 9

Obwód lwowski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	2464,7	90,4
Rosjanie	195,1	7,2
Polacy	26,9	1,0
Żydzi	14,2	0,5
Inni	26,5	0,9
Ogółem	2727,4	100
Obwód tarnopolski		
Narodowość	Liczba w tys.	% zaludnienia
Ukraińcy	1126,4	96,8
Rosjanie	26,6	2,3
Polacy	6,7	0,6
Inni	4,3	0,3
Ogółem	1164,0	100

Źródło: P. Eberhardt, op.cit., s. 208.

Piotr Eberhardt stwierdza, iż: „bardziej szczegółowe informacje o rozmieszczeniu ludności polskiej można uzyskać jedynie na podstawie danych zestawionych według jednostek rejonowych. Niestety z wyjątkiem dokumentacji rejonów obwodu lwowskiego, żytomierskiego, tarnopolskiego i chmielnickiego nie dysponujemy tego typu dokładnymi materiałami statystycznymi”¹³. W tych obwodach skupia się jednak najwięcej ludności polskiej, dlatego też można uzyskać wierny obraz przestrzennego rozmieszczenia Polaków. Do II wojny światowej w rejonie Lwowa mieszkało wielu Polaków, dlatego interesujące są dane dla tych rejonów obwodu lwowskiego, które do wojny miały w dużym stopniu oblicze polskie. Wedle spisów z 1989 r. Polaków jest tam już bardzo niewiele. Obrazują to następujące dane statystyczne:

¹³ Ibidem, s. 208.

Rejon miejski Lwowa

Ukraińcy	645 381 tys.	czyli	79,6% zaludnienia
Rosjanie	127 860 tys.		15,7%
Żydzi	12 832 tys.		1,6%
Polacy	9939 tys.		1,2%
Inni	15 415 tys.		1,9%
Ogółem	811 427 tys.		100%

Rejon Mościska

Ukraińcy	58 128 tys.	czyli	90,9% zaludnienia
Polacy	4 970 tys.		7,8%
Rosjanie	669 tys.		1,0%
Inni	175 tys.		0,3%
Ogółem	63 942 tys.		100%

Rejon Samborski

Ukraińcy	71 393 tys.	czyli	96,6% zaludnienia
Polacy	1 893 tys.		2,6%
Rosjanie	466 tys.		0,6%
Inni	138 tys.		0,2%
Ogółem	73 890 tys.		100%

Rejon Starosamborski

Ukraińcy	83 769 tys.	czyli	96,7% zaludnienia
Polacy	1 257 tys.		1,5%
Rosjanie	1 192 tys.		1,4%
Inni	382 tys.		0,4%
Ogółem	86 600 tys.		100%

Na uwagę zasługują dane odniesione do Lwowa. Warto przypomnieć, że przed wojną w mieście tym dominowała wyraźnie ludność polska. Podobnie jak we wszystkich miastach wschodniej Polski znaczny udział stanowili Żydzi. Według danych ostatniego spisu sowieckiego liczba polaków spadła do poziomu około 10 tys. mieszkańców (1,2% zaludnienia miasta)¹⁴.

¹⁴ W. Zwaricz, op.cit., s. 103.

Kolejna tabela przedstawia dane dotyczące ludności mieszkającej w obwodzie tarnopolskim, w którym w okresie międzywojennym ludność polska wyznania rzymskokatolickiego stanowiła do II wojny światowej od 1/3 do 1/2 zaludnienia.

Tabela 10. Liczba ludności polskiej w obwodzie tarnopolskim w 1989 r. według rejonów

Lp.	Rejony	Liczba ludności ogółem (w tys.)	W tym ludność polska	
			ogółem (w tys.)	w %
1.	m. Tarnopol	205 639	1178	0,6
2.	Brzeżany	71 533	123	0,2
3.	Borszczów	79 105	327	0,4
4.	Buczacz	66 355	117	0,2
5.	Husiatyń	71 610	423	0,6
6.	Zaleszczyki	56 336	71	0,1
7.	Zbaraż	63 626	160	0,3
8.	Zborów	50 827	78	0,2
9.	Kozowa	43 740	50	0,1
10.	Krzemieniec	76 931	244	0,3
11.	Łanowce	36 017	19	0,1
12.	Monasterzyska	37 642	82	0,2
13.	Powołoczyska	50 802	2317	4,6
14.	Termbowola	78 033	584	0,7
15.	Tarnopol	58 852	290	0,5
16.	Czortków	82 555	563	0,7
17.	Szumsk	39 268	78	0,2
Ogółem		1 168 871	6704	0,6

Źródło: P. Eberhardt, op.cit., s. 208.

Przedstawione dane statystyczne ujawniły nieznaczną liczbę Polaków, z wyjątkiem jednego rejonu – Powołoczyska, w którym 2317 osób zadeklarowało narodowość polską (4,6% ogółu ludności). We wszystkich pozostałych rejonach Polacy nie przekraczają 1% ogólnego zaludnienia. Można więc stwierdzić, iż tzw. wyspa tarnopolska przestała istnieć i obecnie wszystkie rejony całego obwodu tarnopolskiego mają jednolity charakter ukraiński¹⁵.

¹⁵ P. Eberhardt, op.cit., s. 210.

Polacy w większych skupiskach pozostali na wschodnim Wołyniu i Podolu. Ominęła ich tam eksterminacja z rąk ukraińskich nacjonalistów, którzy działali aktywnie na terenach położonych na zachód od Zbrucza i Horynia, a nie będąc obywatelami II Rzeczypospolitej, nie mogli korzystać z prawa powojennej repatriacji do Polski. Przeżyli wprawdzie gehennę głodu i deportacji lat 30., ale przetrzebieni, a następnie poddani procesowi wieloletniej asymilacji, ujawnili się. Wedle oficjalnych danych stopniowo zmniejszali liczebność. Obwody, w których w 1989 r. było najwięcej Polaków, to żytomierski i chmielnicki (dawniej płoskirowski).

Rejony nie są jednostkami zbyt rozległymi przestrzennie, dają więc pogląd na geograficzne rozmieszczenie ludności polskiej we wschodniej części Wołynia. W Żytomierzu (stolicy obwodu) narodowość polską zadeklarowało 16 821 osób. Stanowiło to w 1979 r. 5,9% ogółu ludności miasta. Podobny odsetek ludności polskiej był w Berdyczowie (6,6%) i taki sam w Nowogrodzie Wołyńskim (5,9%). W ujęciu rejonów wiejskich obraz był bardzo zróżnicowany. Najwięcej Polaków skupiało się w rejonie dzierżyńskim – 13,3%, w rejonie baranowskim – 13,2% oraz w rejonie czerwonoarmijskim – 11,1%. Łącznie w tych trzech rejonach spis sowiecki z 1979 r. ujawnił 17 827 ludności polskiej. Są to rejony położone na południe od Nowogrodu Wołyńskiego i Korostenia oraz na północ od Berdyczowa i Szepietówki. Na tym obszarze skupiają się wsie, w których przetrwała ludność polska. W pozostałych rejonach obwodu żytomierskiego Polacy żyją w dużym rozproszeniu i ich liczba ulega szybkiemu zmniejszeniu¹⁶.

W okresie powojennym w stolicy obwodu chmielnickiego – Płoskirowie – powstało wiele zakładów przemysłowych, w tym elektrownia atomowa. Spowodowało to duży napływ ludności, zwłaszcza rosyjskiej. W rezultacie nastąpił szybki rozwój demograficzny miasta. Mniejszość polska, licząca w 1989 r. 7448 osób, stanowiła zaledwie 3,1% ludności tego centrum obwodowego. Podobnie niewielu Polaków pozostało w innych miastach obwodu. Z wyjątkiem dwóch rejonów (Gródek – 5938 Polaków i Płonne – 4706 Polaków) w pozostałych jednostkach rejonowych ludność polska stanowi nieznaczny odsetek ludności. Oprócz naturalnych procesów asymilacyjnych, wynikających głównie z zawierania małżeństw mieszanych, na tych terenach następowały bardzo silne procesy wyludniania

¹⁶ Ibidem, s. 212.

się wsi. W odróżnieniu od zachodniego Wołynia, a zwłaszcza zachodniego Podola, ziemie tzw. Ukrainy Lewobrzeżnej i Prawobrzeżnej cechowały się gwałtownymi procesami depopulacyjnymi obszarów wiejskich. Wystąpiło zjawisko likwidacji wiejskiej tkanki osadniczej, zwłaszcza dotyczyło to Polaków. Ludność opuszczająca wsie rodzinne emigrowała do miast lub skupiała się w dużych centrach kołchozowych. W nowych warunkach zamieszkania łatwiej zatracala się pamięć pochodzenia, ulegała ukrajinizacji lub rusyfikacji, najpierw językowej, a potem świadomościowej¹⁷.

Przyjmuje się, że w spisie z 1989 r. dane dotyczące Polaków były zaniżone, ponieważ nie wszyscy Polacy mogli przyznać się do swojej narodowości, a urzędnicy byli zainteresowani wykazaniem większej liczby Rosjan i Ukraińców¹⁸.

Spis z 5 grudnia 2001 roku

Dnia 5 grudnia 2001 r. na Ukrainie odbył się po raz piąty po II wojnie światowej, spis powszechny ludności. Po raz pierwszy miał on miejsce w niepodległym państwie ukraińskim. Jak podaje Stanisław Stępień w swoim artykule *Polacy i inne mniejszości narodowe na Ukrainie w świetle spisu powszechnego z 5 grudnia 2001 r.*, ze względu na ukształtowanie się tam demokratycznego systemu politycznego, ze spisem wiązano duże nadzieje w zakresie obiektywności oraz wszechstronności wynikowej, dającej możliwie pełny obraz statystyczny społeczeństwa Ukrainy. Państwowy Komitet Statystyki oficjalne dane podał dopiero 28 grudnia 2002 r.¹⁹

W oficjalnym komunikacie Państwowego Komitetu Statystyki Ukrainy podano, że mieszkańcami Ukrainy jest 48 457 tys. osób, z których na stałe w państwie tym zamieszkuje 48 241 tys. osób, w tym 22 316 tys. (46,3%) to mężczyźni, a 25 925 tys. to kobiety (53,7%). W miastach mieszka 32 291 tys. (66,9%), natomiast na wsi 15 950 tys. (33,1%).

Spośród stałych mieszkańców Ukrainy obywatelstwem ukraińskim legitymuje się 47 950 tys. osób, obywatelami innych krajów jest 168 tys.

¹⁷ Ibidem, s. 213.

¹⁸ K. Grünberg, B. Sprengel, *Trudne sąsiedztwo*, Warszawa 2005, s. 746.

¹⁹ S. Stępień, *Polacy i inne mniejszości narodowe na Ukrainie w świetle spisu powszechnego z 5 grudnia 2001 r.*, „Biuletyn Ukrainoznawczy” 2002, nr 8, s. 215.

osób, w tym zdecydowana większość – 151 tys. to obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw. 83 tys. osób zamieszkujących na stałe na Ukrainie nie posiada żadnego obywatelstwa, a aż tys. osób odmówiło podczas spisu podania obywatelstwa.

Władze ukraińskie starały się odpowiednio przeszkolić osoby mające przeprowadzić spis tak, aby otrzymać obraz jak najbardziej obiektywny. W celu jak najpełniejszego przygotowania komisarzy spisowych, Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy przygotował specjalną instrukcję w sprawie przeprowadzenia ogólnoukraińskiego spisu ludności i prawidłowego wypełniania dokumentacji spisowej w 2001 r. zatwierdzoną 31 lipca 2001 r.²⁰

W kwestionariuszu spisowym narodowości i języka dotyczył punkty 5. i 6. Punkt 5 brzmiał: *Wasze pochodzenie etniczne (proszę wskazać narodowość lub grupę etniczną)*. W Instrukcji pisano: *Należy zapisać narodowość lub nazwę grupy etnicznej, którą wskazuje sam respondent. Narodowość dzieci określają rodzice. W razie pojawienia się trudności z określeniem narodowości dzieci, w przypadku, gdy rodzice należą do różnych narodowości, głos decydujący przyznaje się matce.*

Jeszcze więcej szczegółów w dokumencie tym podano na temat kwestii językowych (punkt 7. kwestionariusza). W rubryce *Wasze cechy językowe* pytano o:

a) *język ojczysty? Proszę wskazać.*

W odpowiedzi dotyczącej języka ojczystego należy zapytać o nazwę języka, który sam respondent uważa za swój język ojczysty. Język ojczysty nie musi pokrywać się z narodowością. Jeśli zapytywany ma trudności z podaniem jakiegokolwiek nazwy języka ojczystego, to należy zapytać się o nazwę języka, którym on posługuje się najlepiej lub posługuje się najczęściej w kontaktach społecznych i w domu. Język ojczysty dzieci, które jeszcze nie potrafią mówić oraz dzieci małych dzieci określają rodzice. Jeśli rodzice mają problemy z określeniem języka ojczystego dzieci, to należy zapisać język, którym zazwyczaj rozmawia się w domu. Za język ojczysty głuchoniemych uważa się język, w którym oni czytają i piszą, albo język, którym posługują się członkowie ich gospodarstwa domowego lub te osoby, z którymi oni przeważnie się kontaktują.

²⁰ http://archiwum.wspolnotapolska.org.pl/?id=kw1_3_13 [dostęp: 10 października 2011].

W kolejnym podpunkcie kwestionariusza spisowego pytano:

b) *jeśli waszym językiem ojczystym nie jest ukraiński, to proszę odpowiedzieć czy posługujecie się swobodnie językiem ukraińskim?*

Tę kwestię w *Instrukcji* wyjaśniano: *W przypadku osób, które wskażą ukraiński jako język ojczysty w tej części pytania nie należy (w widniejących na kwestionariuszu „kratkach”) wstawiać żadnego oznaczenia.*

W innym wypadku instruowano: *Przy kratce z napisem „Tak” należy postawić znak w przypadku tych respondentów, którzy swobodnie posługują się językiem Ukraińskim, to znaczy umieją czytać, pisać oraz swobodnie rozmawiać po ukraińsku, w innym wypadku należy postawić znak w kratce „nie”.*

Ostatni podpunkt punktu 6. brzmiał:

c) *inny język, którym swobodnie się posługujecie. Proszę wskazać.*

Instrukcja wyjaśniała: *Osobom, które swobodnie posługują się innym językiem, czyli potrafią czytać, pisać oraz swobodnie rozmawiać albo tylko rozmawiać w innym języku, należy zapisać nazwę tego języka (np. rosyjski, białoruski, mołdawski, polski, angielski, niemiecki). Jeśli respondent oprócz języka ojczystego swobodnie posługuje się trzema i więcej językami, to należy wpisać tylko ten z nich, którym posługuje się on najlepiej. Osobom, które nie posługują się swobodnie innymi językami, a także dzieciom, które nie potrafią jeszcze mówić, w tej części pytania należy wpisać „nie”²¹.*

Według zebranych podczas spisu danych na Ukrainie żyje obecnie 134 różnych narodowości i grup etnicznych.

Tabela 11. Wielkość poszczególnych społeczności narodowych w 2001 r.

Narodowość	2001	1989	2001 r. w % w stosunku do 1989 r.
Ukraińcy	37 541,7	37 429,4	100,3
Rosjanie	8334,1	11 354,7	73,4
Białorusini	275,8	439,9	62,7
Mołdawianie	258,6	324,5	79,7
Tatarzy Krymscy	248,2	46,8	5,3 razy więcej
Bułgarzy	204,6	233,8	87,5
Węgrzy	156,6	136,1	96,0
Rumuni	151,0	134,8	112,0

²¹ S. Stępień, op.cit., s. 219.

cd. tabeli 11

Narodowość	2001	1989	2001 r. w % w stosunku do 1989 r.
Polacy	144,1	219,0	65,8
Żydzi	103,6	486,4	21,3
Ormianie	99,9	55,5	1,8 razy więcej
Grecy	91,5	98,4	92,9
Tatarzy	73,3	86,8	84,4
Cyganie	47,6	47,9	99,3
Azerbejdżanie	45,2	36,9	122,2
Gruzini	34,2	23,5	145,3
Niemcy	33,3	37,8	88,0
Gagauzi	31,9	31,9	99,9
Inni	177,1	211,1	83,9

Źródło: W. Zwaricz, op.cit., s. 104.

W przedstawionej tabeli wśród wymienionych narodowości, ujętych pod nazwą „Inni” wymienić wypada zwłaszcza 21,4 tys. osób deklarujących swą narodowość jako „huculską”, 10,2 tys. jako „rusińską” oraz 672 osoby uważające się za Łemków, a także 131 za Bojków i 9 za Poliszczuków. W kategorii tej ujęto również 6,6 tys. Arabów, 2,9 tys. Estończyków, tyle samo Czeczenów oraz 1,2 tys. Karaimów²².

Rezultat ostatniego spisu ludności Ukrainy, konfrontowany z danymi z 1989 r., zwraca uwagę na zachodzące w strukturach ludnościowych Ukrainy zmiany. Analizą objętych zostało 18 największych grup ludnościowych Ukrainy. Jak wynika ze spisu, nie zmieniła się istotnie liczba ludności ukraińskiej (100,3% w porównaniu z 1989 r.). Odnotować należy znaczny spadek liczby Rosjan, Białorusinów, Mołdawian, Żydów, ale także znaczny spadek ludności polskiej (z 219 tys. w 1989 r. do 144,1 tys. w 2001 r.). Ze spisu ludności w 2001 r. wynika, że Polacy jako język ojczysty wskazali: język polski – 12,9%, język ukraiński – 71%, język rosyjski – 15,6 oraz inne języki – 0,5%²³.

Dane ze spisu ludności Ukrainy z 2001 r. obrazują odsetek Polaków do ludności ogółem i jej geograficzne rozmieszczenie. Ludność polska stano-

²² W. Zwaricz, op.cit. s.106.

²³ Ibidem.

wiła 0,43 % ludności Ukrainy. Zamieszkiwała głównie obwody: kijowski, lwowski, żytomierski, chmielnicki i Podole. Ogólnie mówiąc, zachodnią i centralną część Ukrainy. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że Ukraina jest rozległym terytorialnie państwem, a to niewątpliwie miało duży wpływ na rozproszenie środowisk polskich, co sprzyjało szybszej asymilacji i wynarodowieniu niż gdzie indziej. Konsekwencją tej sytuacji był stały spadek ludności polskiej na Ukrainie. Fakt ten ilustruje tabela 12.

Tabela 12. Zmiany w liczebności ludności polskiej na Ukrainie w latach 1989–2001

Obwody	Liczba ludności polskiej (w tys.)		Zmiany liczby ludności	
	1989 r.	2001 r.	w tys.	w %
Żytomierski	69,4	49,0	- 20,4	- 29,3
Chmielnicki	37,6	23,0	- 13,7	- 37,3
Lwowski	26,9	18,9	- 8,0	- 29,7
m. Kijów	10,4	6,9	- 3,5	- 33,6
Tarnopolski	6,7	3,8	- 2,9	- 43,2
Winnicki	8,4	3,7	- 4,7	- 55,9
Iwanofrankowski	3,4	2,8	- 0,6	- 17,6
Rowieński	3,0	2,0	- 1,0	- 33,3
Pozostałe obwody	54,3	34,0	- 20,3	- 34,2
Ogółem	219,2	144,1	- 75,1	- 34,2

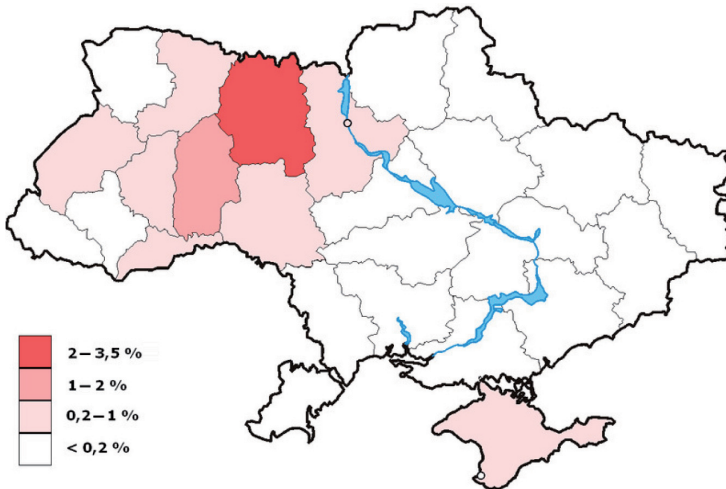
Źródło: W. Zwaricz, op.cit., s. 107.

W komentarzu do tabeli trudno jednoznacznie wyjaśnić powody, dla których tak istotnie zmalała liczba ludności polskiej na Ukrainie. Szukając przyczyn tego zjawiska, należy zwrócić uwagę na kilka czynników. Jak podaje Stanisław Stępień, „demokratyzacja” życia publicznego spowodowała, iż tak zwani „paszportowi Polacy”, czyli osoby mające w dowodach osobistych wpisana „narodowość polską” i przez to niejako zobowiązani do deklaracji tej narodowości podczas poprzednich spisów, obecnie czuli się „uwolnieni” od tej deklaracji. Tak więc mimo polskiego pochodzenia rodziców deklarowali prawdopodobnie narodowość ukraińską, jako że kulturowo czuli się z nią związani. Wydaje się także, że część osób podczas spisu mogła mylić narodowość z obywatelstwem.

Do ukrainizacji Polaków przyczyniło się również „rozejście się” stereotypu Polak katolik. Stanisław Stępień stwierdza, iż w czasach radzieckich niemal powszechnie wszystkich katolików uważano za Polaków, a i oni sami oba te pojęcia traktowali jako tożsame. Podjęcie po roku 1990 przez Kościół rzymskokatolicki duszpasterstwa, a także działalności wydawniczej i społecznej w języku ukraińskim (i rosyjskim) uświadomiło tamtejszym katolikom, że chcąc pozostać wiernym religii, nie trzeba być Polakiem.

Utrzymywaniu polskości nie sprzyja, zwłaszcza wśród młodych ludzi, rozbieżności organizacyjne oraz konflikty wewnętrzne stowarzyszeń polonijnych, a także ich słaba aktywność i mała atrakcyjność programowa. Istniejące organizacje skupiają przede wszystkim przedstawicieli starszego pokolenia, repertuar zespołów artystycznych oparty jest głównie o utwory ludowe. Prawie całkowicie brak jest na Ukrainie polskich organizacji młodzieżowych²⁴.

Powyższe czynniki sprawiają, że społeczność polska na Ukrainie ulega także procesowi „starzenia”, a w konsekwencji w następnych latach zjawisko jej zmieszania się ilościowego ulegnie znacznemu przyspieszeniu²⁵.

Mapa 1. Mniejszość polska na Ukrainie według Wszzechukraińskiego Spisu Ludności 2001

²⁴ S. Stępień, op.cit., s. 230.

²⁵ Ibidem, s. 231.

Polacy zamieszkujący obszar współczesnego państwa ukraińskiego stanowią siódmą co do liczebności mniejszość narodową, ale o silniejszym statusie niż wiele innych mniejszości narodowych. Wynika to z historycznych uwarunkowań, różnorodnych i wielowiekowych sąsiedzkich kontaktów narodu polskiego i ukraińskiego. Współczesne środowiska polskie, wyemancypowane powstaniem niepodległego państwa ukraińskiego, odegrały zauważalną rolę w rozwoju oświaty, nauki, w strukturach społeczno-kulturowych i religijnych. Jednocześnie deklarują się jednak jako obywatele Ukrainy.

Summary

The subject of the paper titled: "Polish minority and its position in the Ukrainian national structure" is aimed at showing – mainly the quantity- the position of Polish minority in Ukraine against other nationalities constituting the contemporary Ukrainian nation. A particular attention has been paid to the diminishing tendency among people, who declare Polish identity – out of 363 000 in 1959, up to 220 000 in 1989. This phenomenon deserves to be particularly emphasized, because other nationalities – apart from the Jews, whose number decreased even more than the Poles – increased their population or it remained on the same level. The Polish political transformation in 1989 influenced the level of its citizens' national identity, who were in "Identical trance. The situation is completely different in Ukraine. In 1989 about 220 000 of Ukrainian citizens declared Polish nationality and the number decreased during the next two years. This alarming situation signalizes the irreversible process happening in Ukraine, lower and lower number of nationals believes that there is no use in maintaining Polish nationality.

Абстракт

Содержанием доклада под заглавием: «Польское национальное меньшинство и его позиция в национальной структуре Украины» является представление, в количественном смысле и места занимаемого национальным польским меньшинством на Украине на фоне других национальностей, которые

составляют часть современного украинского общества. Особое внимание обращают на спад тенденции людей, которые отождествляют себя с польской национальностью – с 363 тысяч в 1959 году до 220 тысяч в 1989 году. Это явление обращает на себя внимание, так как другие национальные меньшинства или увеличились или остались на прежнем уровне – кроме евреев, число которых уменьшилось гораздо больше, чем поляков. Смена государственного строя в Польше в 1989 году, повлияла на рост самосознания до принадлежности к польскому народу среди граждан европейских стран, которым до этих событий было все равно с какой национальностью себя отождествлять. Ситуация на Украине представлена совсем по-другому. В 1989 году около 220 тысяч граждан Украины указало принадлежность к народу Польши и за два года их число упало до 144 тысяч человек. Это беспокойное явление сигнализирует на неотвратимый процесс, который происходит на Украине, где всё меньше граждан видят смысл отождествлять себя с лицами польской национальности.